

Р. С. Шостак,
аспірант кафедри економічної теорії, національної та прикладної економіки,
Класичний приватний університет

КОМПЛЕКСНЕ ОЦІНЮВАННЯ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНІВ: МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД

У статті запропоновано удосконалену модель оцінки економічного розвитку регіонів України, що дозволяє повною мірою відображати досягнутий рівень розвитку економіки регіонів та його динаміку на основі використання комплексного показника розвитку економіки регіонів.

Застосування даної моделі дозволить найбільш точно оцінити розвиток економіки регіонів України, здійснити групування регіонів залежно від превалювання базової та динамічної частини, розробити рекомендації щодо підвищення ефективності розвитку економіки на регіональному рівні.

In this paper was developed a model for evaluating economic development of the regions of Ukraine, which fully reflect the level of development of the regional economy and its dynamics. The author suggests using the ten indicators that are combined in a composite index of regional economic development.

The model of estimation of economic development of regions of Ukraine is first offered in the real article, that allows to a full degree to represent the attained level of development of economy of regions and his dynamics on the basis of the use of complex to the index development of economy of regions.

Ключові слова: регіон, економічний розвиток, оперативний розвиток, стратегічний розвиток, комплексна оцінка.

Key words: region, economic development, operational development, strategic development, a comprehensive assessment.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

На сучасному етапі функціонування економіки України перед нею постає завдання забезпечення економічного розвитку країни, яке має вивести її на рівень найбільш розвинених країн Європи. При цьому, найбільш актуальною проблемою, що ускладнює його виконання, є наявна міжрегіональна диференціація. Наявність значних диспропорцій у соціально-економічному розвитку регіонів робить неможливим створення стабільної економічної системи країни та забезпечення її ефективного економічного розвитку без подолання міжрегіональних відмінностей та усунення відсталості у розвитку окремих територій.

Існує безліч методичних підходів до оцінки економічного та соціально-економічного розвитку регіонів країни, які відрізняються за кількісним та якісним складом показників, що використовуються при її здійсненні. Водночас проблеми оцінки економічного розвитку регіонів потребують постійної уваги вчених.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженням економічного розвитку регіонів займалися Н.О. Байстрюченко, Ю.М. Барський, О.М. Бородіна, І.М. Вахович, В.М. Геєць, З.В. Герасимчук,

Н.В. Голікова, О.М. Головінов, В.П. Гордєнко, О.А. Грішнова, М.І. Долішній, С.М. Злупко, Л.Л. Ковальська, В.І. Куценко, Е.М. Лібанова, В.О. Мандибуря, В.В. Онікєнко, А.А. Чухно та інші. Проте досі не представлено єдиного комплексного показника, щоб якнайповніше відображати рівень та динамізм розвитку регіонів. З огляду на це, методичний підхід до оцінки розвитку економіки регіонів потребує постійного вдосконалення.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Метою даного дослідження є вдосконалення методичного підходу до комплексної оцінки розвитку економіки регіонів на основі поєднання порівняльного та динамічного підходів, що дозволить повною мірою відображати не лише досягнутий рівень розвитку економіки регіонів, але й його динамізм.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Н.О. Байстрюченко відзначає, що значна міжрегіональна диференціація (існування великої кількості проблемних регіонів) є одним з найважливіших стримуючих факторів розвитку країни в цілому [1, с. 96]. Погоджуючись повною мірою з вказаним твердженням, слід відмітити, що диференціація регіонів беззаперечно впливає на рівень економічного розвитку країни в цілому.

На нашу думку, оцінювати диференціацію регіонів за одним з показників економічного розвитку не доцільно. Доцільніше оцінювати розвиток економіки регіонів на основі комплексного показника. Постає питання щодо того, які показники враховувати при розрахунку комплексного показника розвитку економіки регіону.

На думку Н.О. Байстрюченко, основним макроекономічним індикатором, який характеризує рівень розвитку регіону, є валовий регіональний продукт [1, с. 98]. Цей показник можна вважати узагальнюючим індикатором сили економіки, або, навпаки, її слабкості в періоди спадів.

Не можна не погодитись з Барським Ю.М., на думку якого, важливим показником при оцінці рівня економічного розвитку є обсяг реалізованої промислової продукції підприємств регіону [2, с. 6]. Як зазначають І.В. Дзюба та М.В. Шашина, обсяг реалізованої продукції є одним з найважливіших показників результатів економічної діяльності підприємства [4, с. 75]. Фінансові ресурси підприємств забезпечують процес виробництва та відтворення конкретного підприємства, а також розвиток і утримання виробничої та соціальної інфраструктури регіону, формування його фінансового потенціалу за рахунок створення ВРП й перерозподілу ресурсів між іншими секторами регіональної економіки [6, с. 9].

Оцінюючи розвиток економіки регіонів, неможливо залишити осторонь такий показник, як фінансові результати підприємств від звичайної діяльності до оподаткування, адже, як стверджують І.О. Школьник та І.С. Діденко, найповніше уявлення про економічний стан підприємства більш інформативно відображають дані, що стосуються фінансових результатів діяльності підприємства [5, с. 35].

Більшість науковців наголошують на тому, що розвиток економіки регіону залежить від інвестиційної активності. В.В. Томарева справедливо наголошує на тому, що на сьогодні збільшення обсягів інвестиції є передумовою поступового відновлення економічного зростання шляхом формування сприятливого інвестиційного клімату в Україні та її регіонах [9, с. 58]. З огляду на це, до складу показників, що використовуються для розрахунку комплексного показника розвитку економіки регіонів, доцільно включити інвестиції в основний капітал.

Сучасний етап розвитку регіонів України характеризується протиріччям між необхідністю соціально-економічного зростання і неможливістю прогресивних зрушень з причин погіршення кількісно-якісних характеристик трудового потенціалу [8, с. 12]. На думку Ю.В. Осадчої, вирішальне значення для розвитку держави та її регіонів має зайнятість, яка, формуючи економічний потенціал, а також рівень і якість життя населення, є індикатором соціально-економічного розвитку суспільства [7, с. 142]. Враховуючи виняткову значимість зайнятості населення, ми включили до складу показників розвитку економіки регіонів чисельність найманих та зайнятих працівників.

Останнім часом все більше уваги приділяється проблемам інноваційності економіки. В.П. Гордієнко, розглядаючи питання інноваційного розвитку регі-

онів, стверджує, що інновації стають рушійним фактором, здатним суттєво вплинути на формування конкурентоспроможності національної економіки, яку можна визначити як здатність країни формувати своє місце в міжнародному поділі праці відповідно до останніх досягнень науки і техніки та на цій основі підтримувати сталий економічний і соціальний розвиток держави та її окремих регіонів [3, с. 38]. Однією з основних проблем переходу економіки України та її регіонів на інноваційний шлях є брак фінансування, тому показником, який варто врахувати при оцінці розвитку економіки регіонів, на нашу думку, є обсяг інноваційних витрат.

Важливим є також врахування рівня життя населення регіонів. При цьому, його ключовим показником традиційно вважаються доходи населення та їх динаміка. А.І. Чуприна, яка розглядала проблему віднесення регіонів до депресивних, надає перевагу саме доходам населення порівняно з іншими різновидами оплати праці. Вони враховують усі види грошових надходжень (у вигляді оплати праці для всіх категорій працюючих, пенсій, доходів від власності, стипендії, надходження від продажу продуктів сільського господарства та іноземної валюти тощо) [10, с. 141].

Специфіка нашого дослідження полягає в тому, щоб встановити взаємозв'язок між розвитком торговельних мереж регіонів та розвитком економіки регіонів. Тому до складу показників, що характеризують розвиток економіки слід включити такі показники, які є надзвичайно важливими з точки зору впливу на розвиток торговельних мереж, як імпорт товарів та вантажообіг.

Для забезпечення можливості порівняння результатів нами було запропоновано розрахувати комплексний показник розвитку економіки регіонів на основі таких показників: валового регіонального продукту (A_1); обсягів реалізованої продукції (A_2); фінансових результатів від звичайної діяльності до оподаткування (A_3); інвестицій в основний капітал (A_4); чисельності найманих працівників (A_5); чисельності зайнятих працівників (A_6); інноваційних витрат (A_7); доходів населення (A_8); імпорту (зворотній індекс) (A_9) та вантажообігу (A_{10}).

Для визначення коефіцієнтів вагомості індексів окремих показників ми пропонуємо використати метод попарних порівнянь. Кожній парі показників A_k і A_n (де k — номер показника, який порівнюється з іншими показниками; n — номер показника, з яким порівнюється показник k ; $K=N$ — загальна кількість показників) надається оцінка a_{kn} . Якщо показники k та n є рівнозначними, то $a_{kn} = 1$; якщо показник k є більш важливим за показник n , то $a_{kn} = 1,5$; якщо показник k є більш важливим за показник n , то $a_{kn} = 0,5$. На основі отриманих оцінок визначаються коефіцієнти вагомості показника A_k :

$$W_k = \frac{\sum_{n=1}^N a_{kn}}{\sum_{k=1}^K \sum_{n=1}^N a_{kn}} \quad (1)$$

Таблиця 1. Матриця визначення показників вагомості*

A_n	A_1	A_2	A_3	A_4	A_5	A_6	A_7	A_8	A_9	A_{10}	$\sum_{n=1}^N a_{kn}$	w_k
A_1	1	1,5	1	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	1	15	0,137
A_2	0,5	1	0,5	1	1,5	1,5	1	1	0,5	0,5	10,5	0,096
A_3	1	1,5	1	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	1	15,5	0,142
A_4	0,5	1	0,5	1	1	1	1	1,5	1	1	11	0,100
A_5	0,5	0,5	0,5	1	1	1	1,5	1	0,5	1	10	0,091
A_6	0,5	0,5	0,5	1	1	1	1,5	1	0,5	1	10	0,091
A_7	0,5	1	0,5	1	0,5	0,5	1	1,5	1	0,5	9,5	0,087
A_8	0,5	1	0,5	0,5	1	1	0,5	1	1	1	9,5	0,087
A_9	1	1,5	1	1	1	1	1,5	1	1	1	12,5	0,114
A_{10}	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	6	0,055
Сума	6,5	10	6,5	10	10,5	10,5	11,5	12	9	8,5	109,5	

* розраховано автором.

де $\sum_{n=1}^N a_{kn}$ — сума оцінок, отриманих показником k в порівнянні з усіма іншими показниками;

$\sum_{k=1}^K \sum_{n=1}^N a_{kn}$ — загальна сума оцінок усіх показників.

Матриця, що використовується для визначення вагомості показників розвитку економіки регіону, наведена в таблиці 1. Таким чином, комплексний показник розвитку економіки регіонів може бути розрахований з врахуванням наведених в таблиці 1 коефіцієнтів вагомості.

При здійсненні комплексного оцінювання розвитку економіки регіону слід приділити увагу як його базовій частині, що характеризується певним досягнутим рівнем показників, так і динамічній частині, для характеристики якої можна використати темпи зростання вказаних раніше показників. При цьому при оцінюванні оперативного розвитку економіки регіонів базисна та динамічна частина розвитку визначаються наступним чином:

— базова частина оперативного розвитку:

$$Y_o^r(b) = \sum_{k=1}^K w_k B_k^r = \sum_{k=1}^K w_k \frac{A_k^r}{A_k} \quad (2),$$

де $Y_o^r(b)$ — оцінка базисної частини оперативного розвитку економіки регіону r;

w_k — коефіцієнти вагомості показників, включених до оцінки розвитку економіки регіону;

B_k^r — відносна оцінка регіону r за досягнутим рівнем показника k;

A_k^r — досягнутий рівень показника k у регіоні r за останній рік;

A_k — середній рівень показника k у регіонах за останній рік;

— динамічна частина оперативного розвитку:

$$Y_o^r(d) = \sum_{k=1}^K w_k T_k^r = \sum_{k=1}^K w_k \frac{A_k^r(3\beta)}{A_k^r(n)} \quad (3),$$

де $Y_o^r(d)$ — оцінка динамічної частини оперативного розвитку економіки регіону r;

w_k — коефіцієнти вагомості показників, включених до оцінки розвитку економіки регіону;

T_k^r — оцінка розвитку регіону r за темпом росту показника k;

$A_k^r(3\beta); A_k^r(n)$ — рівень показника k в регіоні r у звітному та попередньому році, відповідно.

— комплексний показник оперативного розвитку економіки:

$$Y_o^r = \frac{Y_o^r(b) + Y_o^r(d)}{2} \quad (4).$$

При оцінюванні стратегічного розвитку економіки регіонів базисна та динамічна частина розвитку визначаються наступним чином:

— базисна частина стратегічного розвитку:

$$Y_s^r(b) = \sum_{k=1}^K w_k B_k^r(cep) = \sum_{k=1}^K \left(w_k \frac{1}{5} \sum_{t=1}^5 \frac{A_{kt}^r}{A_{kt}} \right) \quad (5),$$

де $Y_s^r(b)$ — оцінка базисної частини стратегічного розвитку економіки регіону r;

w_k — коефіцієнти вагомості показників, включених до оцінки розвитку економіки регіону;

$B_k^r(cep)$ — відносна оцінка регіону r за середнім рівнем показника k протягом останніх п'яти років;

A_{kt}^r — досягнутий рівень показника k у регіоні r за період t;

A_{kt} — середній рівень показника k у регіонах за період t;

— динамічна частина стратегічного розвитку:

$$Y_s^r(d) = \sum_{k=1}^K w_k T_k^r(cep) = \sum_{k=1}^K w_k \sqrt[4]{\frac{A_k^r(3\beta)}{A_k^r(\beta)}} \quad (6),$$

де $Y_s^r(d)$ — оцінка динамічної частини стратегічного розвитку економіки регіону r;

w_k — коефіцієнти вагомості показників, включених до оцінки розвитку економіки регіону;

$T_k^r(cep)$ — оцінка розвитку регіону r за середнім темпом росту показника k протягом останніх п'яти років;

$A_k^r(3\beta); A_k^r(\beta)$ — рівень показника k у регіоні r у звітному та базисному році, відповідно.

— комплексний показник стратегічного розвитку економіки:

$$Y_s^r = \frac{Y_s^r(b) + Y_s^r(d)}{2} \quad (7).$$

Модель розрахунку комплексного показника розвитку по регіонах наведена на рисунку 1.

Рис. 1. Модель оцінки розвитку економіки регіонів України

Як видно з рисунку 1, оцінка розвитку економіки регіонів України здійснюється на основі показників: валового регіонального продукту, обсягів реалізованої продукції, фінансових результатів від звичайної діяльності до оподаткування, інвестицій в основний капітал, чисельності найманих та зайнятих працівників, інноваційних витрат, доходів населення, імпорту та вантажообігу. При цьому, нами пропонується виокремити оперативний та стратегічний розвиток економіки регіонів, що передбачає врахування змін, які відбулися як за останній рік, так і протягом останніх років.

Під стратегічним розвитком автор розуміє кількісні та якісні зміни показників функціонування економіки регіонів, що стали можливими завдяки впровадженню стратегічних рішень, прийнятих у минулих періодах. Оперативний розвиток на відміну від стратегічного визначає поточні зміни показників функціонування економіки регіонів.

Для обчислення показника оперативного розвитку за основу приймаються дані за звітний період, а для обчислення показника стратегічного розвитку — середні значення відносних показників порівняння та динаміки за останні 5 років.

Як стратегічний, так і оперативний розвиток економіки регіонів має базову частину, яка враховує досягнутий рівень показників розвитку економіки, та динамічну частину, що відображає зміни показників розвитку економіки регіонів за відповідний період.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК

У ході проведених досліджень автором вдосконалено модель комплексної оцінки розвитку економіки регіонів України, що дозволяє враховувати як досягнутий рівень показників розвитку економіки регіонів у порівнянні з їх середнім по Україні рівнем, так і динаміку зміни цих показників за визначений період часу.

У подальшому застосування даної моделі дозволить найбільш точно оцінити розвиток економіки регіонів України, здійснити групування регіонів залежно від превалювання базової та динамічної частини, встановити

залежність між показниками розвитку економіки регіонів та показниками розвитку торговельних мереж та розробити рекомендації щодо підвищення ефективності розвитку економіки на регіональному рівні.

Література:

1. Байструченко Н.О. Теоретичні основи забезпечення збалансованого розвитку регіону / Н.О. Байструченко // Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка. — 2012. — № 1. — С. 96—101.

2. Барський Ю.М. Оцінка рівня економічного розвитку регіонів України / Ю.М. Барський // Економічні науки. — Серія "Регіональна економіка". Збірник наукових праць. Луцький національний технічний університет. — Випуск 8 (31). Частина 1. — Луцьк, 2011. — С. 5—32.

3. Гордієнко В.П. Інноваційний розвиток регіонів на основі технопаркової концепції / В.П. Гордієнко // Економічний простір. — 2011. — № 46. — С. 37—44.

4. Дзюба І.В. Вплив факторів на збільшення прибутку підприємства / І.В. Дзюба, М.В. Шашина // Актуальні проблеми економіки. — 2011. — № 2. — С. 74—78.

5. Діденко І.С. Фінансовий стан підприємств у сучасних умовах / І.С. Діденко, І.О. Школьник // Економіка розвитку. Науковий журнал Харківського національного економічного університету. — 2011. — № 1 (57). — С. 34—36.

6. Долішній М.І. Актуальні завдання інтенсифікації соціально-економічного розвитку регіонів України / М.І. Долішній // Регіональна економіка. — 2005. — № 32. — С. 7—14.

7. Осадча Ю.В. Аналіз рівня розвитку регіональних ринків праці / Ю.В. Осадча // Сталий розвиток економіки. — 2012. — № 1 (11). — С. 142—145.

8. Сочинська-Сибірцева, І.М. Пріоритети розвитку трудового потенціалу Кіровоградської області / І.М. Сочинська-Сибірцева // Сучасний менеджмент і економічний розвиток: реферативний збірник матеріалів постійно діючої міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 1 вересня 2011 — 29 лютого 2012 р., м. Суми. № 1 / Відп. за вип. О.М. Теліженко. — Суми: СумДУ, 2012. — 21 с. — С. 11—40.

9. Томарева В.В. Оцінка інвестиційного клімату України та її регіонів / В.В. Томарева // Держава та регіони. — 2011. — № 4. — С. 56—62.

10. Чуприна А.І. Депресивні регіони України: критерії визначення, аналіз та основні проблеми / А.І. Чуприна // Проблеми раціонального використання соціально-економічного та природно-ресурсного потенціалу регіону: фінансова політика та інвестиції: зб. наук. пр. / Нац. ун-т вод. госп-ва та природокористування та ін.; [редкол.: Павлов В. І. (голов. ред.) та ін.]. — К.: Вип. 16, № 1. — 2010. — С. 139—149.

Стаття надійшла до редакції 24.12.2012 р.